

Єршова Л.М.,

доктор педагогічних наук, доцент,

головний науковий співробітник ІІТО НАПН України

МОВА Й КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ УЧАСТІ УНІВЕРСИТЕТІВ У ПОБУДОВІ МИРОЛЮБНОГО Й ВІДКРИТОГО СУСПІЛЬСТВА

Вступ. Після вересневого Саміту ООН 2015 р. Україна задекларувала початок роботи з визначення цілей сталого розвитку на 2016-2030 роки, а також відповідних завдань і показників, необхідних для моніторингу якості досягнення сформульованих цілей. Особливе місце серед визначених ООН цілей посідають проблеми забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх. Однією з найперших у рейтингу сформульованих цілей сталого розвитку світова спільнота визнала необхідність усіх закладів освіти пропагувати культуру миру й ненасильства, виховувати в молоді усвідомлення цінності культурного різноманіття і вкладу культури в сталий розвиток [1, п.4.1]. У цьому контексті особлива відповідальність покладається на вищу освіту, яка має найбільше можливостей для забезпечення ефективного впливу на формування виховних ідеалів і ціннісних орієнтацій молоді, зокрема, на формування у студентів об'єктивного уявлення про мову й культуру як важливі чинники сталого розвитку суспільства.

Метою статті є аналіз факторів, які впливають на якість соціогуманітарної освіти студентів негуманітарних вищих закладів освіти. Відповідно до поставленої мети необхідно з'ясувати вплив вітчизняної еліти на юридичне і фактичне становище української мови в сучасній українській державі, виявити особливості формування мовної компетентності у студентів негуманітарних вищих закладів освіти.

Результати. Між рівнем розвитку держави й суспільства та вихованням його еліти існує діалектичний взаємозв'язок. У цьому контексті важливими є поняття мовного патріотизму та мовної компетентності народу, еліти та

інтелігенції як її джерела. У сучасних наукових колах часто обговорюється проблема доцільності об'єднання понять «мова» й «патріотизм». Мовознавчі, філософські, педагогічні словники пояснюють патріотизм як певний принцип (моральний, політичний, виховний), оснований на любові до Батьківщини й свого народу, гордості за їхнє минуле й сучасне, громадянській відповідальності, готовності до жертвності й звитяги заради них. Важливою твірною нації, як соціального організму, на думку Г. Ващенка, є спільність мови, втрата якої призводить до загибелі нації, котра «розчиняється в інших націях» [2, с. 97]. Оскільки мова – важлива складова державності, зрозуміло, що за відсутності мовного патріотизму у більшості носіїв державної мови введення в країні двомовності може стати державоруйнуючим фактором.

У цьому контексті важливим є також поняття «мовна компетентність». Найчастіше воно тлумачиться як сукупність іншомовних знань, умінь і навичок особистості, необхідних для ефективного виконання нею професійної діяльності (І. Алещанова, І. Галімзянова, К. Кубачова, О. Луцева, О. Мірошнікова, Н. Фролова). Актуальність вивчення іноземних мов зумовила той факт, що в рідномовному контексті «мовна компетентність» розглядається значно рідше (О. Левченко, І. Плотницька). При цьому варто пам'ятати історичний досвід українського народу, в житті якого нехтування вихованням мовної ідентичності призводило до тяжких національних утрат. Відомо, наприклад, що в XVII ст. Волинь була головним гніздом православних княжих магнатських родів [3, с. 321]. Однак після унії 1569 та 1596 рр. українська шляхта стала масово віддавати своїх дітей у єзуїтські навчальні заклади, в результаті чого вже в кінці XVII ст. нащадки найвідоміших православних родів стали називати себе католиками [4, с. 40]. Польська мова поширювалася навіть серед православного духовенства [4, с. 51] і незабаром стала офіційною мовою науки, культури, освіти, політики. Н. Полонська-Василенко назвала цей факт «трагедією», початком якої була зрада українською елітою мови та культури свого народу [5, 375]. Коли в середині XIX ст. російський уряд закрив польські освітні установи й заборонив польську мову, волинські поляки стали

масово відкривали таємні польські школи. Польська еліта й католицькі священики усі сили кинули на захист своєї мови як націє- й державоутворюючого символу. Українська еліта також мала вибір, однак знову виміняла рідну мову на певні привілеї – якщо не польські, то російські.

В сучасному українському суспільстві завдяки популістському стилю втілення багатьох потрібних країні реформ проблеми мови й культури винесені на маргінес суспільного світосприйняття і часто використовуються українською політичною елітою як інструмент політичної боротьби. Сучасна мовна ситуація характеризується в Україні кількома важливими соціально-політичними й педагогічними тенденціями, які визначають її суперечності та проблематику. У першу чергу, це постколоніальна свідомість та інерційність українців, які за роки незалежності не змогли позбутися малоросійської меншовартості. Автоматично отримавши паспорти громадян України, вони, на жаль, не усвідомили відповідальності, яку уособлює громадянство, зокрема, в питанні мовної ідентичності народу унітарної держави. Найбільш трагічні для країни наслідки дав постколоніальний синдром політичної еліти, яка сформувала в Україні непослідовну мовну політику, спровокувала утвердження незбалансованої двомовності і виникнення деформованого мовного середовища. Тобто, стійке становище державної мови забезпечується не стільки законами, скільки ставленням до неї суспільства.

З огляду на це, особливого значення набуває якість соціогуманітарної освіти студентів вищих закладів освіти як майбутньої інтелігенції країни та її еліти. Предмети соціогуманітарного циклу мають забезпечити формування у студентської молоді цілісного уявлення про мову й культуру як феномени філософії, історії, політології, культурології, соціології, педагогіки, психології тощо. У численних офіційних документах зазначається, що вища професійна освіта не може зводитися до формування лише професійних компетентностей. Випускник вищого навчального закладу має отримати також низку загальних компетентностей, які повинні допомогти йому в реалізації соціальної місії забезпечення злагоди й миру в суспільстві та його сталого розвитку. Проте, як

показує освітня практика, кризовий стан сучасної системи вищої освіти, пов'язаний із демографічними та соціально-економічними проблемами, необхідністю кардинальних кадрових змін і масових скорочень, часто деформує навчально-виховний процес, нівелюючи національне й державне значення предметів соціогуманітарного циклу. За останнє десятиліття стрімко й неспинно скорочується відсоток навчального часу, виділений для вивчення студентами негуманітарних закладів освіти наук про людину й суспільство. Така ситуація триває упродовж багатьох років і ускладнюється тим, що адміністрування навчально-виховного процесу у вищих негуманітарних закладах освіти поступово переходить до рук колишніх своїх випускників, вихованих на базі «урізаної» соціогуманітарної освіти.

З навчальних планів окремих негуманітарних вишів зникла «Культурологія», яку замінила вужча за своїм змістом і призначенням дисципліна «Історія та культура України». Мовні компетентності, попри їх офіційний поділ на іншомовні та рідномовні, часто розуміються в негуманітарних вишах як володіння, у першу чергу, іноземними мовами. Такі дисципліни як соціологія, педагогіка, психологія, політологія, релігієзнавство та ін., які могли би дати студентам цілісне системне уявлення про феномени «мова» й «культура», віднесені до предметів так званого «вільного» вибору студентів. Таким чином, поза увагою молоді опиняється низка ключових аспектів, розуміння яких необхідне для вирішення в країні вже, на жаль, традиційного «мовного» питання, зокрема щодо: сформованості в народі й еліті «мовного патріотизму» та його впливу на захищеність держави (Г. Ващенко, М. Грушевський, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський), впливу мови на духовний розвиток людства (В. фон Гумбольдт), взаємного зв'язку мови, раси й культури (Е. Сепір, Й. Гердер, Б. Уорф), націєтворчої функції мови (В. Бадер, О. Гончар, Д. Донцов, М. Драгоманов, А. Зеленько, В. Іванишин, Р. Кісь, Л. Масенко, В. Москалюк). Отож, тепер не рідкістю будуть випускники, позбавлені низки загальних компетентностей, необхідних для реалізації головної функції вищої

освіти – забезпечувати не лише економічне зростання країни, але й суспільну злагоду в ній шляхом прийняття рішень репрезентативними органами на всіх рівнях за участю всіх верств суспільства [1, п.16.7].

Висновок. Українська мова в Україні має дві серйозні проблеми. Внутрішня загроза детермінована сильною інерцією постколоніального українського суспільства та його еліти, які роблять українську мову незахищеною перед лицем зовнішньої загрози – потужної інформаційної глобалізації. У вищих негуманітарних закладах освіти існує також проблема дисбалансу професійного та соціогуманітарного компонентів формування особистості студента як перспективного джерела української еліти. Несформована або деформована національна ідентичність сучасних українців в умовах активного поширення ідей європоцентризму загрожує українській мові послабленням її головної функції – ідентифікатора нації, покликаної забезпечувати її автентичну привабливість для країн світу.

Список використаних джерел

1. Цілі сталого розвитку 2016-2030. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (Назва з екрану). – 28.02.17.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Ред. газ «Полтавський вісник». – 1994. – 191 с.
3. Грушевський М. С. Суспільно-політичний і церковний устрій і відносини в українсько-руських землях XIV–XVII віків : (Історія України-Руси) : твори в 11 т. (12 кн.) / М. С. Грушевський. – К. : Наукова думка, 1994. – Т. V. – 704 с.
4. Быков Н. П. Князья Острожские и Волынь. Введение в историческую записку «Пятидесятилетия Острожского Св. Кирилло-Мефодиевского братства» / Н. П. Быков. – Пг., 1915. – 60 с.
5. Полонська-Василенко Н. До середини XVII століття : (Історія України) : твори в 2 т. / Н. Полонська-Василенко. – К. : Либідь, 1992. –Т. 1.– 588 с.